

DECRETE ELENISTICE DIN HISTRIA

DE

D. M. PIPPIDI

Cu excepția unuia singur, publicat în 1961 într-o revistă destinată străinătății și, din această pricină, mai puțin răspândită în țară, textele ce urmează sînt inedite. Ele provin din săpături recente și, împreună cu mai multe zeci de alte documente de cuprins felurit, urmau a fi incluse în vol. II al monografiei arheologice *Histria*, actualmente sub tipar. Din lipsă de spațiu, capitolul epigrafic — ca și alte materiale importante pregătite să apară în aceeași publicație — au fost însă lăsate pentru volumul al III-lea, ceea ce, practic vorbind, înseamnă că posibilitatea de a le face cunoscute în condițiile dorite se amîină cu mai mulți ani, dacă nu devine de-a dreptul problematică. Așa fiind, și pentru a cîștiga timp, mi se pare potrivit să procedez la publicarea lor în reviste, pe categorii, și încep cu o serie de decrete de epocă elenistică — toate fragmentare, dar nu lipsite de interes pentru situația lăuntrică și pentru relațiile exterioare ale cetății într-o perioadă obscură a istoriei ei.

★

1. Muz. Histria, inv. nr. 359. Fragment dintr-o stelă de marmură ruptă sus, jos și la stînga, descoperit în campania anului 1957 în săpăturile din Valul III. Dimensiuni în centimetri: $19 \times 29 \times 7$. Înălțimea literelor: 12—15 mm. În afara rupturilor marginale marmura mai e puternic vătămată la stînga, sus, în centru (unde literele sînt distruse prin frecare) și jos, unde o parte din ultimele rînduri a căzut în ruptură. După scris, din sec. III î.e.n. (pl. I, nr. 1).

[ἐπαινέσαι μὲν ἐπὶ τούτοις] Διονύ-
[σιον — — — ca. 9—10 — — — δεδ]όσθαι αὐτῷ[ι]
[καὶ ἐκγόνοις προξενίαν] πολιτεί-
[αν ἀνεισφορίαν εἰσπλο]υν καὶ ἔκ-
5 [πλουν καὶ εἰρήνης καὶ πολέμου] ἄσυ-
[λει καὶ ἀσπονδεί·] εἶνα[ι δὲ αὐ]τῷ
[καὶ ἔφοδον ἐπ]ὶ τὴν βο[υλὴν καὶ τὸν
[δῆμον παραχρῆμα πρώτ]ωι μετὰ [τὰ ἑ-]

4

PLANȘA II

bucla unui P, apoi sigur unghiul unui A. — R. 4, prima literă probabil A; ultima, sigur Y. — În r. 5, la mijloc, urme anevoie de identificat a două litere, din care prima poate un E.

Traducere:

«... să existe hrană... Pentru aceste motive să fie lăudat... și înscris printre binefăcătorii poporului; să i se înalțe și o statuie (?)».

Fragment de decret onorific, prea mutilat pentru a putea fi întregit altfel decât în ultimele-i trei rînduri (din toate punctele de vedere cele mai puțin interesante). Singura indicație istoricește semnificativă se păstrează în cuvintele ὑπάργη τροφή, care după toate probabilitățile încheie motivarea, referindu-se la o inițiativă destinată să asigure hrana părții celei mai puțin avute din populația cetății. În ce chip va fi contribuit necunoscutul la acest rezultat, textul nu ne-o spune, dar se poate ghici, pe baza a numeroase inscripții de același fel din Histria și de aiurea. Cu multă probabilitate, e vorba de un împrumut sau de o danie în vederea aprovizionării cu grîne a orașului, într-unul din momentele de strîmtorare a căror mențiune se întîlnește tot mai des în documentele epigrafice histriene ale secolelor III—II î.e.n.

Despre cauzele acestei crize, care nu e numai alimentară, dar și economică și politică în înțelesul larg al cuvîntului, am scris în mai multe rînduri în cursul ultimilor ani și mă pot dispensa de a repeta lucruri expuse pe larg în altă parte (*Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958, p. 29 urm., 60 urm., pe lângă cele două studii publicate în această revistă: *Istros et les Gètes au III-e siècle*, III, 1961, p. 53—66, și *Histria și geții în sec. II î.e.n.*, V, 1963, p. 137—164). Va fi de ajuns să amintesc că de-a lungul perioadei avute în vedere, danii de acest fel figurează la activul celor mai mulți din «binefăcătorii» ale căror hotărîri de cinstire ni s-au păstrat și că fragmentul pe care-l comentez nu face decât să confirme o stare de lucruri cunoscută (*Histria I*, p. 476, nr. 1, p. 498, nr. 4 și, mai departe, comentariul la nr. 5). Cît privește folosirea substantivului τροφή și a altor termeni din familia lui τρέφω, cum ar fi τροφεύς, pentru a indica fie acțiunea de ajutorare a populației sărace prin distribuții de grîne, fie pe autorul unor asemenea măsuri de asistență socială, cf., la Histria chiar, inscripția publicată de Gr. Tocilescu, AEM, XI, 1887, p. 66, nr. 140 (reeditată și interpretată de D. M. Pippidi, SCIV, IX, 1958, p. 357—369), precum și textele strînse și comentate de L. Robert, *Hellenica*, VII, 1949, p. 76 (reluînd și completînd observații anterioare publicate în Rev. arch., I, 1934, p. 48—52 și Istros, II, 1936, p. 12—13).

3. Muz. Histria, inv. nr. 345 A și B. Două fragmente dintr-o stelă de marmură ruptă în toate părțile, descoperite, primul, în 1956, în Sectorul economic al Cetății, al doilea, în 1958, în dărîmăturile turnului din stînga al Porții celei mari. Dimensiuni aproximative (împreună): înălțimea 38, lățimea 44, grosimea 18 cm. Înălțimea literelor: 10—12 mm. După scris, încă din sec. III î.e.n. (pl. I, nr. 3).

— — — — — ΤΟΥ Π... [ἐνγράφαι]
[δὲ τοὺς ἡγεμόνας τοῦτο τὸ ψ]ήφισμα [εἰς στήλην]
[λιθίνην καὶ ἀναθεῖναι] ἐν τῷ ἱερ[ῶι τοῦ e.g. 'Απόλ-]
[λωνος τοῦ 'Ιατροῦ, ὅπου] ἂν αὐτῷ δ[οκῇ] τὸ δὲ ἀνά-]
5 [λωμα δοῦναι τὸν οἰκονόμου, μερίσαι δ[ὲ τοὺς με-]

[ριστάς — — — ca 8 — — —] E[ca 4] τὸν βίον EY[— — — ca 8 — — —]
 [— — — ca 13 — — —] ANΩ [ca 3—4]αι χρυσῶ[ι στεφάνωι]
 [ἀρετῆς ἐνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς τὸν δῆμον·]
 10 [δοῦναι δ'] αὐτῶι καὶ τ[— — — ca 10 — — — ἔπως καὶ]
 [ἄλλοι φ]ιλοτιμότερ[οι γίνωνται, εἰδότες ὅτι ὁ δῆ-]
 [μος τιμ]ᾶι τοὺς ἀγ[αθοὺς τῶν ἀνδρῶν, ἀποδιδούς]
 [αὐτοῖς] τὰς ἀξίας [χάριτας — — — — — — — — — —]

R. 1, prima literă sigur T. După Π, lacună de ca. 9 semne, judecând după lungimea rîndurilor următoare, unde unele întregiri pot fi socotite sigure. — R. 2, înainte de H, se distinge parte din hasta lui Ψ. Din A final, hasta înclinată stîngă. — R. 3, la început, o linie înclinată care ar putea fi și efectul unei izbitori; apoi I sigur. — R. 4, la sfîrșit, Δ în cea mai mare parte păstrat. — R. 5, prima literă sigur N. — Începînd de la r. 6, joncțiunea cu frag. B e numai ipotetică; în favoarea ei pledează însă argumente puternice, expuse în comentariu. Lungimea lacunei dintre E și TON, anevoie de apreciat. La sfîrșitul rîndului, litera distrusă e cu multă probabilitate Y. — R. 7, înainte de A, extremitatea inferioară a unei haste verticale. Și aci lungimea lacunei de la mijlocul rîndului e discutabilă. — R. 8, la început, E încă vizibil; la sfîrșit, o hastă verticală. — R. 10, la început, hastă înclinată spre stînga. Din P final, abia o parte din buclă. — La începutul r. 12, Σ probabil. De-aci pînă la marginea inferioară a stelei uacat.

Traducere:

«... hegemonii să vegheze ca acest decret să fie săpat pe o lespede de piatră și așezat în templul lui Apollo Tămăduitorul (?), în locul unde el însuși <beneficiarul măsurii de cinstire> va găsi cu cale. Cheltuiala s-o plătească *economul*, după ce suma va fi fost alocată de *împărțitori*...»

<Să fie încununat> cu coroană de aur pentru virtutea și rîvna lui față de popor. Să i se dea și... pentru ca și alții să năzuiască a dobîndi slavă, cunoscînd că poporul cinstește pe bărbații de seamă, arătîndu-le cuvenitele mulțumiri».

Cele două fragmente sînt prea mutilate pentru a permite fie o îmbinare a lor sigură, fie o întregire satisfăcătoare. Neîndoios e doar că ne găsim înaintea unor frînturi din același decret, și mai precis dintr-un decret onorific. Anumite întorsături de frază sau cuvinte izolate sînt, din acest punct de vedere, revelatoare, după cum revelatoare pot fi socotite caracteristicile scrisului și calitatea pietrei. Din păcate, la atît se reduc certitudinile noastre. Nici numele celui cinstit de Adunare, nici temeiurile cinstirii nu se lasă ghicite. Mai mult, ordinea fragmentelor apare surprinzătoare, în sensul că succesiunea logică a clauzelor păstrate nu-i cea așteptată. Potrivit formularului cunoscut al decretelor histriene și al decretelor onorifice îndeobște, dispozițiile privitoare la expunerea stelei (în cazul de față într-un templu, care cu multă probabilitate trebuie să fi fost al lui Apollon, ca și acele referitoare la alocarea sumei necesare în acest scop (rîndurile 1—6 ale textului), ar fi trebuit să figureze la sfîrșitul decretului, în orice caz *după* considerațiile care motivează hotărîrea de cinstire (rîndurile 7—12). Concluzia ar fi deci că fragm. B preceda fragm. A, și, pornind de la această ipoteză, s-ar impune reconstituirea textului aproximativ în aceiași termeni dar într-o ordine diferită. În realitate, ne izbim aci de dificultatea că, după ultimul rînd al fragm. B (actualul r. 12), textul încetează, piatra rămînînd

nescrisă pînă la marginea-i inferioară. Acest *uacat* surprinzător exclude posibilitatea ca fragm. A să fi continuat fragm. B, și această împrejurare mi se pare a pleda în mod hotărît pentru soluția adoptată, în ciuda nedumeririlor rezultînd dintr-o ordine de idei neașteptată.

Din cuprinsul primului fragment (r. 5—6) e de relevat aluzia la magistrații cu atribuții financiare cunoscuți sub numele de οἰκονόμος și de μερισται, și unul și ceilalți pomeniți în repetate rînduri în decretate histriene din sec. III-II î.e.n. (*Histria I*, p. 494, nr. 3; *Histria IV*, p. 543, nr. 4, reeditat și întregit în *Histria I*, p. 496—497, acum SEG XVI 430). Această împrejurare face verosimilă lecțiunea ἡγεμόνας în r. 2, unde acești magistrați apar ca executori ai hotărîrilor Adunării (cf. *Contribuții la istoria veche a României*, p. 48—51, și, mai departe, comentariul la nr. 5).

În restul textului reconstituit, obișnuitele formule stereotipe ale decretelor onorifice din epoca elenistică. Pentru întregirea rîndurilor 9—10, cf., la *Histria* chiar, *Histria I*, p. 477, r. 22—24 (ὅπως φιλοτιμῶνται καὶ τοῦτοι] παρακο-
λουθοῦντες ὅτι ὁ δῆμος πάντας τιμ[αῖ τοὺς αὐτὸν εὐεργετο[ύοντας . . .]), și mai departe nr. 5, rîndurile 24—27.

4. Muz. Histria, inv. nr. 357. Fragment al unei stele de marmură ruptă în toate părțile, descoperit în campania 1956 în săpătura de degajare a basilicii coemeteriale. Dimensiuni: 34 × 20 × 13 cm. Înălțimea literelor: 12—13 mm. La stînga, în dreptul rîndurilor 13—15, marginea pare întreagă. După scris, de la sfîrșitul sec. III sau începutul sec. II î.e.n. (pl. II, nr. 4).

— — — N αὐτῶι — — —
 — — — τ]ῶι δῆμῳι ἐκκ — — —
 — — — κεν τῶι δῆμῳ[ι — — — χρυσοῦς
 — — — πε]ντακοσίους εἰ[ς ἐνιαυτόν?
 5 — — — εν χρήματα ἐδ[ωκεν?
 — — — εἰς τὸ οἰ[κοδομηθῆναι — — —
 — — — τ]υχεῖν συγκεκ[λημένον?
 — — — ἔδωκεν εἰς ἐλα[ισθεσίαν?
 — — — Σ ἀρχων τε γενό[μενος
 10 — — — διοίχουσιν τῆς πό[λεως — — —
 — — — χρήμα]τα ἐπηγγείλατ[ο — — —
 — — —] καταγορασθῆσ[ομένου?
 — — — ΙΑ ΓΕΝΗΤΑΙ τω
 — — — μεν ἐκ πολλλ — — —
 15 ΣΘΕΝΟΥΣ

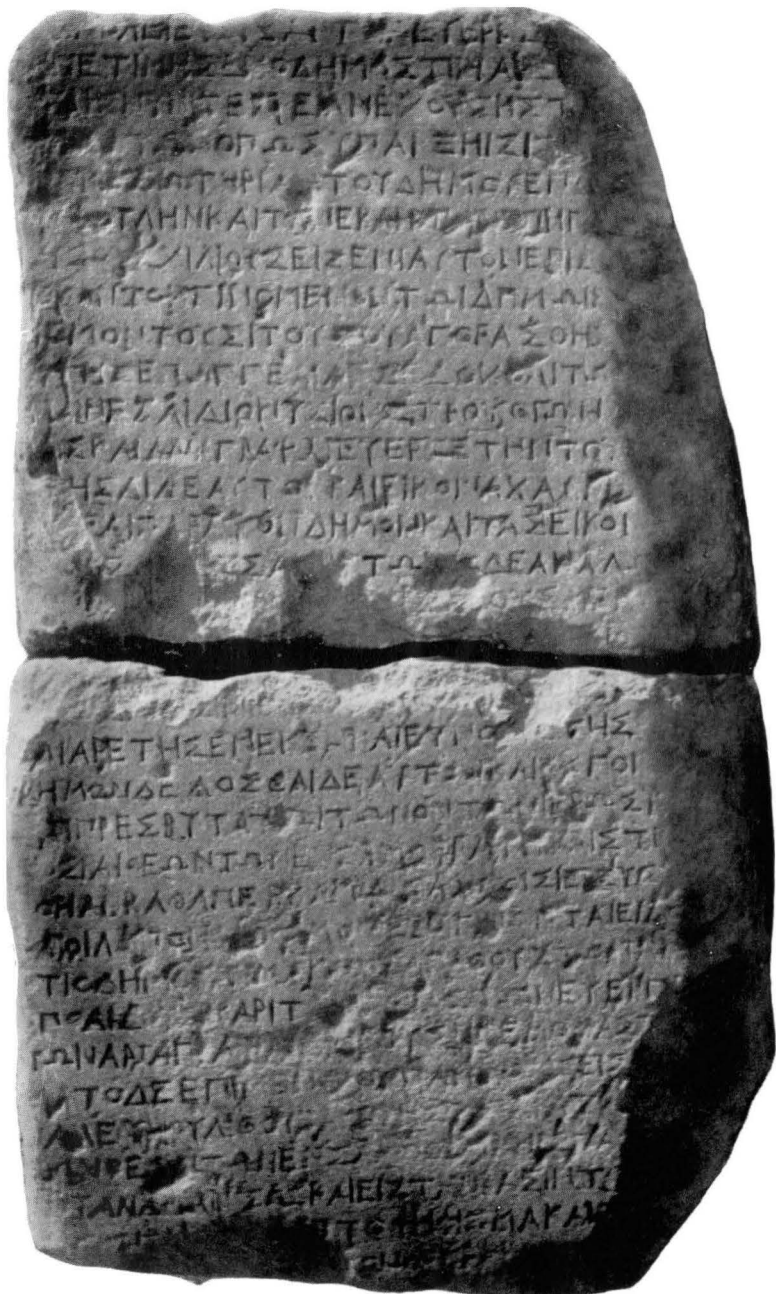
R. 1, la sfîrșit, hastă înclinată spre dreapta. — R. 3, primul K în parte distrus, dar citeț; înaintea lui, anevoie de recunoscut altceva decît o hastă verticală. — La începutul r. 5, extremitatea unei bare orizontale inferioare: poate E, poate chiar Ω? — R. 6, după ultimul *iota*, bară orizontală superioară. — R. 7, la sfîrșit, urma unei haste înclinate spre dreapta. — R. 8, după *omicron*, extremitatea superioară a unei haste verticale. — R. 11, înaintea primului A, T încă vizibil. — R. 12, la început, nimic sigur înainte de I; la sfîrșit, Σ probabil. — R. 13, prima literă neîndoiș M; ultima, Ω. — R. 15, la început și la sfîrșit, cite un *sigma* în parte distrus.

Proasta stare de conservare a inscripției nu îngăduie o încercare de reconstituire a textului, după cum nu îngăduie o traducere coerentă a cuvintelor păstrate. Ceea ce se poate înțelege din acestea e că ne găsim înaintea unui decret al Adunării poporului în cinstea unui cetățean ale cărui servicii față de obștea histriană sînt înșirate de-a lungul celor 15 rînduri mutilate. Ca de fiecare dată în situații asemănătoare, o atenție deosebită se arată liberalităților celui onorat, ale cărui danii repetate par să fi ajutat cetatea în ceasuri grele. Totalul acestor sacrificii bănești nu rezultă limpede (într-un singur caz e vorba de 500 stateri de aur, poate numai împrumutați vistieriei publice pe termen de un an), dar e evident că e vorba de mai multe sume, destinate unor scopuri diferite: în r. 6 se face aluzie la o zidire, în r. 8 la o cumpărare de ulei, fie pentru hrana populației, fie pentru buna funcționare a gimnaziului.

O precizare de oarecare interes e și aceea potrivit căreia necunoscutul ar fi exercitat cîndva demnitatea de ἄρχων (r. 9; cf. r. 10: διοίκησιν τῆς πόλεως). Indicația se alătură știrilor mai vechi despre existența la Histria a acestui colegiu de magistrați, în legătură cu care vezi *Contribuții la istoria veche a României*, p. 46—47.

5. Muz. Histria, inv. nr. 325. Stelă de marmură ruptă în două bucăți aproximativ egale, descoperită în campania 1957 în Cetate, de-a lungul străzii dintre Sectorul locuințelor romane tîrzii și Terme. Ușor vătămată la stînga, mai ales la începutul și la sfîrșitul fragmentului superior, piatra prezintă rupturi sus, jos și la dreapta, pe toată înălțimea. Dimensiunile celor două părți laolaltă: 75 × 43 × 16 cm. Înălțimea literelor: 13 mm (*omicron* și *theta* mai mici: abia 7 mm). În afara rupturilor marginale, marmura a mai suferit de pe urma unor izbituri care i-au vătămat suprafața scrisă în mai multe locuri, mai ales de-a lungul frînturii dintre cele două fragmente, unde rîndurile 15—18 au fost iremediabil distruse. Gravură corectă, fără să fie frumoasă: bara lui A nu-i încă frîntă, N are hasele verticale egale, dar nu K, nici Π; brațele lui Σ sînt pe punctul de a deveni paralele. Cu multă probabilitate, începutul sec. II. î.e.n. Prima ediție: D.M. Pîppidi, *Dacia*, N. S., V, 1961, p. 305 urm. Cf. J. și L. Robert, *RÉG*, LXXVI, 1963, p. 156—157 (pl. III, nr. 5).

- ... I ΠΟΛΕΙΕΙΑ. ΣΑΙ τὸν εὐεργέ[την· ἐφ' οἷς αὐ-]
 [τὸ]ν ἐτίμησεν ὁ δῆμος τιμαῖς [ταῖς καθηκού-]
 [σ]αῖς· νῦνί τε χρεῖαν ἐχούσης τ[ῆς πόλεως χρ-]
 [η]μάτων, ὅπως ὑπάρξει σίτ[ου παράθεσις εἰς τρο-]
 5 [φ]ήν καὶ σωτηρίᾳ[ν] τοῦ δήμου, ἐπε[λθὼν ἐπὶ τῇ-]
 [ν β]ουλῇ καὶ τὴν ἐκλη[σ]ί[α]ν [ἐ]πηγ[γελ]ατο
 [χρ]υσοὺς χιλίους εἰς ἐνιαυτόν, ἐπιδ[οὺς καὶ τὸν]
 [τ]όκον τὸν γινόμενον τῷ δήμῳ εἰς [ἑ]πέσω-]
 [ν]ισμὸν τοῦ σίτου [τ]οῦ ἀγορασθῆ[σομένου δι-]
 10 [ἀ] τῆς ἐπαγγελίας· δεδόχθαι τῷ[ι] δήμῳ ἐ-]
 παινέσαι Διονύσιον [Ἰ]στρου, Θεῶν [Μεγάλων ἱε-]
 [ρέω]ς, καὶ ἀναγράψαι εὐεργέτην τοῦ [δήμου]
 [στ]ῆσαι δὲ αὐτοῦ καὶ εἰκόνα χαλκῇ[ν ἐν τῇ]
 [ἀγο]ρᾷ παρὰ τὸν Δῆμον καὶ τὰς εἰκόν[ας τὰς]
 15 [τῶν... ΥΣΑ... ΤΩ]. [τὸ] δὲ ἀνάλ[ωμα δοῦναι]
 [μὲν τὸν οἰκονόμ]ο[ν] [μερίσ]α[ι] δ[ὲ] τ[οὺς] μερ[ιστάς·]
 [----- IO -----]

6

7

PLANȘA IV

- — — ΟΣ — — — — — ΑΣΙΝ — — — Α — — — [αὐτ-]
 ὡι ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὖνο[ία]ς τῆς [εἰς τὸν δ-]
 20 ἤμων· δεδόσθαι δὲ αὐτῶι καὶ ἐκγόν[οις ἀεὶ]
 [τῶ]ι πρεσβυτάτ[ω]ι τῶν ὄντων ἱερωσύ[νῃ]ν δη-
 [μ]οσίαι Θεῶν τῶν ἐν Σαμοθραϊκῇ καὶ στε[φανη-]
 φορίαν καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις ἱερεῦ[σιν, ὅπως]
 καὶ οἱ λοιποὶ φι[λ]οτιμό[τεροι] γ[ί]ν[ωνται] εἰδὼ[τε]ς
 25 ὅτι ὁ δῆ[μος] τιμαῖ [τ]οῦ[ς] ἀγ[α]θοὺς τῶν ἀν[δρῶν],
 ἀποδιδ[οῦς] χάριτ[ας ἀξία]ς τῶν εὐεργ[ετημά-]
 των· ἀναγράψαι δ[ὲ] τ[ο]ὺς ἡ[γ]εμόνας [τὸ ψήφισ-]
 μα τόδε ἐπὶ μὲν τοῦ παρ[ό]ν[τ]ος εἰς [τελαμῶ-]
 να λευκοῦ λίθου καὶ [στ]ῆσα[ι] παρὰ τὸν βωμὸν
 30 [τ]ῶν Θε[ῶν] τῶν ἐν Σα[μ]οθ[ρα]ϊκῇ· σταθ[έντος] δὲ
 [τ]οῦ ἀνδριάν[τ]ος καὶ εἰς τὴν [β]άσιν τοῦ ἀνδριάν-
 [τ]ος· ἀν[αγορεύσα]ι τὸ ψήφισμα καὶ Ε — — —
 — — — — — ΟΝΟΕ — — — ΚΑΙ — — —

R. 1, la început, extremitățile inferioare ale câtorva litere: după o lacună inițială de două semne cîtsec ΠΟΛΕΙ, apoi literele transcrise fără multă convingere (TON E YEPΓETHN mi se pare totuși sigur), apoi lacună de ca. 10 litere, judecînd după lungimea rîndurilor mai bine păstrate. — R. 2, citirea sigură. Pentru întregire, cf. *Syll.* ³, 709, 14: ἐφ' οἷς ὁ δᾶμος εὐχαριστῶν ἐτίμασε ταῖς καθηκούσαις τιμαῖς...; L. Robert, *Collection Froehner. I. Les inscriptions grecques*, Paris, 1936, p. 88, nr. 54: [... πρό]τερόν τε ἐτίμησεν αὐτὸν ἡ π[ό]λις ταῖς προσηκού[σ]α[ις] τιμαῖς...]. — R. 4, la început, urma vagă a lui H, apoi hasta din dreapta a unui M; la sfîrșit, T sigur. — R. 5, la început, două litere lipsă; N final din ΣΩΤΗΡΙΑ[N] distrus, dar neîndoiș; la fel, E la sfîrșitul rîndului. Pentru înțeles, cf. *Syll.* ³, 562, 12—13: ἐπελ- [θ]όντες ἐπὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον; 591, 44—45: ἐπ[ελθὼν] ἐπὶ τοὺς ἐξακ[ο]στούς κτλ. — R. 6, lacună inițială de două litere, *omicron* pe jumătate distrus. Despre ἐκκλησία, scris cu un singur *kappa*, s-ar putea crede că e o greșeală a lăpiciului, dacă această grafie n-ar apărea în chip constant în marele decret olbian în cinstea lui Protogenes (IPE I² 32); totuși, la Histria chiar, în sec. I î.e.n., într-un document de importanța inscripției lui Aristagoras (*Syll.* ³, 708, 2. 29), cuvîntul se scrie corect: ἐκκλησία. — R. 7, înaintea primului ὕ, urme slabe ale lui P; la sfîrșit, unghiul inferior sting al lui Δ. — R. 8, la început, O încă vizibil. La sfîrșitul rîndului, ε[ἰς] ἐπευ[ω]ν[ισμὸν] e întregirea propusă de J. și L. Robert, *RÉG.*, LXXXVI, 1963, p. 156 (cf. L. Robert, *Rev. Phil.*, XIII, 1939, p. 131, nr. 2; *Gnomon*, XXXI, 1959, p. 665). — R. 9, îndoienic dacă a existat o literă înaintea lui I; la sfîrșit: ἀγορασθ[η]σ[ο]μένου δι[α]... tot o conjectură a soților Robert, *loc. cit.*; în prima ediție: ἀγορασθ[ή]ντος?]. — R. 10, prima literă complet distrusă; în ΕΠΑΓΓΕΛΙΑΣ lăpiciul a făcut o bară orizontală lui Α. — R. 11, după ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ, lacună de una sau două litere, după care mi se pare a recunoaște literele ΘΕΩΝ: prima, a treia și a patra în mod absolut sigur, E cu oarecare îndoială, din pricina posibilității ca barele orizontale ale literei să fie în realitate niște simple scrijelituri. În aceste condiții, și ținînd seamă și de lungimea lacunei la extremitatea dreaptă a rîndului, în prima ediție a textului propuneam citirea: [Ἴ]σ[τ]ρου, Θεῶν [μεγάλων] ἐ[ρ]έα]. De-atunci, o colaboratoare a Institutului de epigrafie din Lyon, d-na Th. Oziol, mi-a comunicat părerea că patronimul avariāt

ar putea fi Στρουθίων, astfel că sfârșitul rîndului 11 s-ar cuveni citit: Στρουθίων[ος] (această lectură e acum înregistrată și de L. Robert în cartea-i recentă *Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine*, Paris, 1964, p. 184). Cum am mai avut prilejul s-o scriu (mai departe, p. 358), propunerea e atrăgătoare, dar acceptarea ei se lovește de două dificultăți: în primul rînd, nesiguranța dacă ultimele litere din r. 11 sînt ΘΙΩΝ sau ΘΕΩΝ; în al doilea rînd, lungimea mijlocie a rîndurilor inscripției, care în nici un caz nu-i mai mică de 33 semne, cîtă vreme, dacă am accepta citirea propusă, am face ca singur r. 11 să numere 27 de litere! Și aceasta nu-i totul, căci lacuna se prelungește la începutul r. 12, ceea ce ne crează, oricum, obligația de a găsi o apozitie pe lingă patronimul în discuție, indiferent de citirea acceptată. În aceste condiții, nu mă pot decide să accept sugestia îndatoritoarei colege lyoneze și rămîn la vechea întregire cu o mică schimbare cerută de existența la începutul rîndului 12 a unui Σ foarte vizibil, pe care în prima ediție a inscripției făceam greșeala de a-l trece cu vederea. În loc de: Θεών [μεγάλων ιερέα] citesc acum: Θεῶν [μεγάλων ιερέω]ς, ceea ce păstrează neschimbat numărul de litere, dar trece calitatea de preot al Marilor Zei asupra tatălui lui Dionysios, ipoteză de o oarecare însemnătate pentru corecta înțelegere a documentului în ansamblu. — R. 12, după lacuna de două litere, Σ neîndoielnic; înaintea lacunei finale, Υ încă vizibil. — R. 14, la început, lacună de trei litere; din primul P, abia hasta verticală. — R. 15, după lacuna inițială, de aproximativ opt litere, citesc limpede ΥΣΑ; apoi alte două lacune de cîte trei litere, separate prin grupul ΤΩ. — Din r. 16—18, abia puținele litere transcrise, care mi se par sigure. — R. 19, la început, Ω încă vizibil; spre sfârșit, lacună de două litere în cuvîntul ΕΥΝΟ-[ΙΑ]Σ. — La începutul r. 21 lipsesc două litere; la sfârșit: [δη/μο]τία J. și L. Robert. — R. 24—31, începuturile și sfârșiturile rîndurilor destul de bine păstrate; în interior, multe litere șterse, dar întregirile sigure. — R. 31—32: [ἀνδριάν/το]ς J. și L. Robert. — R. 32—33, stare disperată; nimic sigur, în afara puținelor litere transcrise.

Traducere:

«...slujbe pentru care poporul i-a dat cinstirea cuvenită; iar acum, orașul ducînd lipsă de bani, cu care să poată face rezerve de grîu pentru hrana și mîntuirea norodului, înfățișîndu-se Sfatului și Adunării a făgăduit 1000 de stateri de aur pe termen de un an, dăruind poporului și dobînda cuvenită, spre ieftinirea grîului ce urma să fie cumpărat din suma făgăduită; < pentru aceste temeiuri >, Poporul să găsească cu cale să fie lăudat Dionysios fiul lui (?) Istros, preotul Zeilor celor Mari, și să fie înscris printre binefăcătorii poporului; să i se așeze și un chip de bronz în *agora*, alături de statuia Poporului și de chipurile.....; cît privește cheltuiala, s-o plătească *economul*, după ce suma va fi fost alocată de *împărțitori*. pentru meritele și rîvna dovedite față de popor; de asemeni să li se acorde — lui și urmașilor, de fiecare dată celui mai vîrstnic dintre cei în viață — preoția publică a Zeilor din Samothrake și dreptul de a purta cunună, la fel cu ceilalți preoți, pentru ca și restul cetățenilor să rivnească a dobîndi slavă, cunoscînd că poporul cinstește pe bărbații vrednici, dînd mulțumita cuvenită pentru binefacerile primite. *Hegemonii* să vegheze ca acest decret să fie săpat deocamdată pe o lespede de marmură și așezat în preajma altarului Zeilor din Samothrake, iar cînd statuia va fi înălțată, și pe baza acesteia... Decretul să fie citit de crainic și la... »

Documentul se înscrie în șirul decretelor onorifice publicate în ultimii ani, care au venit să arunce o lumină nouă asupra istoriei Histriei preromane, făcând dovada crizei social-economice pe care — la fel cu alte orașe-state din lumea greacă metropolitană și colonială — cetatea de pe țărmul lacului Sinoe a avut s-o înfrunte în ultimele veacuri înainte de era noastră. Cum mi s-a întâmplat s-o subliniez în mai multe rânduri (*Contribuții la istoria veche a României*, p. 30 urm., 60 urm.; *Dacia*, N.S., V, 1961, p. 310 urm.), un aspect izbitor al acestei crize îl constituie dificultățile de aprovizionare întâmpinate de cetăți socotite altădată grînare ale lumii sudice, dar unde grîul e acum atât de rar încît — în unele cazuri — trebuie importat de la mari depărtări *Dacia*, III—IV, 1927/32, p. 400 și urm.). Explicabilă în primul rînd prin imposibilitatea unei exploatare normale a teritoriilor orașenești (la rîndu-i legată de transformările petrecute în masa populației băstinașe, așa cum se oglindesc, de pildă, în importante documente publicate în *Studii Clasice*, III, 1961, p. 53—66; V, 1963, p. 137—163), criza de care vorbesc e agravată de procesul de diferențiere petrecut de-a lungul epocii elenistice în sinul populației grecești, împărțită într-un număr crescînd de oameni fără mijloace și un grup restrîns de profitori ai mizeriei obștești. În aceste condiții, înțelegem lesne, pe de o parte, aluziile la turburări sociale, cite se pot surprinde în documentele vremii (*Histria I*, p. 487, nr. 2; p. 498, nr. 4; p. 505, nr. 7, cu comentariile respective), pe de alta, preocuparea de a veni în ajutorul cetățenilor săraci prin crearea unor instituții de asistență publică, destinate să împiedice agravarea nemulțumirilor și înrăutățirea situației generale (*Histria I*, p. 476, nr. 1; p. 498, nr. 4; *Syll.* ³, 708, r. 38—42; în sfîrșit, fragmentul publicat mai sus sub nr. 2, cu deslușirile necesare).

Textul aci prezentat se adaugă deci unei întregi serii de documente cu același caracter, contribuind la cunoașterea situației reale a Histriei într-o vreme socotită pînă de curînd ca o perioadă de neturburată prosperitate (V. Pârvan, *Histria VII*, București, 1923, p. 12—13; id., *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene* (trad. R. Vulpe), București, 1937, p. 97—98; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 85). Dar el mai prezintă și interesul de a ne informa asupra vieții religioase a orașului în veacul al II-lea î.e.n., aducîndu-ne dovezi despre cinstirea de histrieni a Zeilor din Samothrake (altfel numiți și « Zeii cei Mari »: Θεοὶ Μεγάλοι, Κάβειροι). Despre pătrunderea cultului acestor divinități în Dobrogea, începînd din sec. II î.e.n., nu lipsesc știri din Tomis și Callatis, strînse și comentate în ultima vreme de Bengt Hemberg în cartea-i *Die Kabiren*, Uppsala, 1950, p. 221—231. În *Histria*, fără a mai stăruî asupra recente descoperiri a templului Marelui Zeu (al cărui cult nu-i lipsit de atingeri cu religia Zeilor din Samothrake: cf. G. Bordenache și D.M. Pippidi, în *BCH*, LXXXIII, 1959 (II), p. 455—465), existența unui sanctuar al Zeilor din Samothrake a atestat în două inscripții din sec. al II-lea, unde se spune lămurit că, în ambele cazuri, respectivele stele au a fi expuse... ἐν τῷ Σαμοθρακίῳ (*Histria IV*, p. 543, nr. 4 și *Istros*, I, 1934, p. 123). Aceeași indicație e implicită în decretul pentru Dionysios, în rîndurile unde se spune că textul gravat prin grija *hegemonilor* va fi așezat... παρὰ τὸ [ν βασιλὸν τ]ὸν Θε[ῶ]ν τῶν ἐν Σα[μ]οθ[ρακί]ῳ (înțelege: lîngă altarul templului închinat Zeilor din Samothrake, potrivit datinei care cerea ca în imediata apropiere a fiecărui templu să se înalțe altarul destinat sacrificiilor ce constituiau momentul de căpetenie al oricărei ceremonii religioase).

La această primă știre se adaugă informația potrivit căreia, ca răsplată a serviciilor aduse de Dionysios (personaj altminteri necunoscut în prosopografia histriană și al cărui patronim reprezintă o conjectură despre care s-au dat amănunte în notele critice care însoțesc textul), acesta avea să păstreze preoția publică a Zeilor din Samothrake pentru tot restul vieții, urmînd ca după moartea lui demnitatea să se moștenească în familie de cel mai vîrstnic dintre bărbații în viață: [ἀεὶ τῶ]ι πρεσβυτάτῳ[ι] τῶν ὄντων (r. 20—21; asupra înțelesului acestei prescripții, cf. H. Volkmann, *Die Bruderfolge griechischer Priestertümer im Licht der vergleichenden Rechtsgeschichte*, în *Klio*, XXXIV, 1941, p. 62—71). Dispoziția amintește o clauză similară din decretul în cinstea lui Diogenes, fiul lui Diogenes, prin care, pentru a răsplăti transformarea în sanctuar public a unui templu al Muzelor (Μουσείον) aparținînd pînă la o vreme familiei donatorului, i se acordă acestuia și urmașilor lui în linie bărbătească preoția ereditară a Muzelor: εἶν[αι] ὑτὸν ἱερέα Μουσῶν . . . κατὰ τα[ύ]τῃ δὲ ὑπάρχειν τὴν ἱερωσύνην τοῖς ἐκ[γόν]οις αὐτοῦ τῶν ὄντων ἀεὶ τῶι πρεσβυτάτῳ (*Histria I*, p. 477, nr. 1, r. 17—21; cf. J. și L. Robert, *RÉG*, LXVIII, 1955, p. 240).

Faptul că din textul emendat rezultă că însuși părintele lui Dionysios fusese la vremea lui preot al Marilor Zei lasă să se înțeleagă că, așa cum se petrecuseră altădată lucrurile cu templul Muzelor, tot astfel s-au petrecut și în cazul Zeilor din Samothrake: introduși în cetate sub forma unui cult privat slujit de tatăl lui Dionysios, cultul lor avea să fie recunoscut public și preoția lor încredințată lui Dionysios prin decretul pe care-l citim și care ne-a păstrat și amintirea înlesnirilor de ordin financiar consimțite de everget cetății. « Nous concluons — notează în această privință J. și L. Robert, la capătul observațiilor lor prilejuite de prima publicare a textului — que, comme pour le sanctuaire des Muses de Diogénès, le sanctuaire des Dieux de Samothrace était jusqu'ici un sanctuaire privé. Il est adopté par la cité, comme par exemple celui de Sarapis à Délos, d'abord fondation privée. Ce devient un culte δημοτελής. C'est un processus normal pour l'introduction de nouveaux cultes dans la cité. Nous supposerions volontiers que Dionysios disposant de réserves liquides considérables et possesseur d'un sanctuaire privé des Dieux de Samothrace, dieux de la navigation, était un armateur » (*RÉG*, LXXVI, 1963, p. 156—157).

Despre magistrații amintiți în rîndurile 16 și 27 ale textului οἰκονόμος, ἡγεμόνες, μερισταί — am avut prilejul să vorbesc în mai multe rînduri (*Contribuții la istoria veche a României*, p. 48 urm.; 70 urm.; 121). Nu cred deci necesar să revin asupra subiectului cu atît mai mult cu cît în aceste locuri — oricît de probabil — textul e conjectural. Prefer să zăbovesc asupra indicației de ordin topografic din rîndurile 13—14, unde se spune că statuia titularului decretului avea să fie așezată [. . . ἐν τῇ ἀγορᾷ παρὰ τὸν Ἀἷμον καὶ τὰς εἰκόν[ας τὰς . . .]. Interesul prezentat de mențiunea unei ἀγορά la Histria, în epoca elenistică, a fost relevat în *Studii Clasice*, III, 1961, p. 63 urm., arătîndu-se totodată că, oricît de prețioasă, indicația nu trebuie să ne mire, întrucît o piață destinată schimburilor comerciale și manifestărilor civice îndeobște nu lipsește din nici o cetate greacă, începînd din epoca homerică. Surprinzătoare apare mai curînd existența în ἀγορά a unei statui a Poporului histrian (Ἀἷμος), măcar că nici această particularitate nu e proprie cetății de pe țărmul lagunei Sinoe. În Dacia, N.S., V, p. 316, am citat, în această ordine de idei, exemple edificatoare (în legătură cu tendința grecilor de a personifica anumite concepte morale sau politice, cf. A. Giuliano,

în *Annuario Scuola Ital. Atene*, XXXVIII—XXXIX, 1959/60, p. 389—401; M. P. Nilsson, *Geschichte der griech. Religion*, II, München, 1961, p. 144—145), insistând îndeosebi asupra faptului că la Atena personificarea Poporului se bucura de onoruri divine, împărțind cu Grațiile (Χάριτες) un τέμενος menționat deseori în inscripții (*Syll.*³, 536, 38—39; 717.7; OGI 117.7; 118.23). O situație asemănătoare se întâlnește în Side, unde ἡ ἱερὰ βουλὴ cinstește cu o statuie [τὸ]ν σεμνότατο[v] Δῆμον (Emin Bosch, citat la J. și L. Robert, *RÉG*, LXV, 1952, nr. 156), în Mesambria, unde un decret onorific pomeneste în două locuri cite o statuie a Poporului personificat: παράστεμα τοῦ Δήμου (IGB I 320), în sfârșit, în Chersonesul Tauric, unde Poporului îi era dedicat un altar alături de cel al Fecioarei, principala divinitate locală: ἐν ταῖς ἀκροπόλε[ι] παρά τὰς Παρθένου βωμὸν καὶ τὸν τᾶς Χερσονάσου (IPE I² 352=*Syll.*³, 709. 51—52). În contrast cu această situație limpede, nu-i de loc lămurit ale cui erau « chipurile » așezate în preajma statuii Poporului, pe care textul lacunar nu face decât să le menționeze: τὰς εἰκόν[ας τὰς τῶν . . .]. În așteptarea deslușirilor pe care ni le-ar putea aduce o descoperire viitoare, în studiul abia amintit din Dacia am emis ipoteza că ar putea fi vorba, fie de o personificare a Democrației (și ea adorată la Atena, cum rezultă dintr-o indicație a lui Pausanias I 3,3; cf. J. H. Oliver, *Demokratia, the Gods and the Free World*, Baltimore, 1960, p. 91 urm.; A. F. Raubitschek, *Demokratia*, în *Hesperia*, 1962, p. 238—243), fie de statuile sau busturile unor histrieni ilustrați prin participarea la răscoala care, către mijlocul sec. al V-lea, dusese la răsturnarea oligarhiei locale și la înlocuirea ei printr-un regim de democrație sclavagistă (Aristotel, *Pol.*, V, 6, 1305 b, 1 urm.; cf. Em. Condurachi, în *Bul. științific*, I, 1949, p. 117—125, și, mai de curând, R. Weil, *Aristote et l'Histoire*, Paris, 1960, p. 281 urm.).

6. Muz. Histria, inv. nr. 379. Fragment al unei stele de marmură ruptă sus și jos, descoperită în săpăturile din Sectorul central al Cetății, în campania 1958. Dimensiuni: 32,5 × 29 × 8 cm. Înălțimea literelor: 7—8 mm (*theta* și *omicron* numai 6 mm). La marginea stângă o izbitură a distrus primele litere ale fiecărui rînd; la cea dreaptă, ca și în partea de jos a fragmentului, o îndelungă frecare a uzat tare suprafața scrisă, făcînd-o anevoie de descifrat. Seris « apicat », gravură profundă. Bara lui A numai pe alocuri frîntă, hasele lui Π inegale, *iota* adseris cu regularitate. Probabil încă sec. II î.e.n. (pl. IV, nr. 6).

----- ΙΑ ----- ΙΝΕΜΠΕΙ -----
 ----- ΜΕΙ ἐποιήσατο δὲ καὶ τὴν ἐ[πιδημίαν]
 [κα]ὶ τὴν κατὰ τὸν βίον ἀναστρο[φὴν καλὴν καὶ]
 [εὐ]τακτον καὶ εὐσχήμονα καὶ ἀ[ξιαν] τοῦ ἐπ[ι-]
 5 [τ]ηδεύματος καὶ τῷ πολ[ε]ω[ν] τῶν ἡμετέρων, ἐ-
 [π]αγγέλλεται δὲ καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ἀεί[ν] τινο[ς] ἀγ-
 [αθο]ῦ παραίτιος ἔσεσθαι τῷ δήμῳ κα[τὰ] τὴν ἐ[αυ-]
 [το]ῦ δύνανμιν ὅπως οὖν καὶ ὁ δῆμο[ς] εὐ[χαρι]στῶν
 [φαί]νηται καὶ τοῖς εὐνοοῦσιν αὐτῶν καὶ εὐγνώ[μον-]
 10 [οῦσ]ι τῶν ἀνδρῶν καὶ οὕτως προσιερομένους -----
 [χά]ριτος ἀποδοῖαι μὴ λείπηται δ[εδ]όχθαι τ[ῆ]ι
 [βουλῇ] καὶ τῷ δήμῳ ἐπαινέσαι ----- ca 9 -----
 ----- ca 5 ----- δεδῶσθαι αὐτῷ καὶ ἐκγόνο[ις] προξενίαν
 [πολιτείαν] ἰσοτέλ[ειαν] καὶ εἰ[σπλουν] καὶ ἐκπλουν]

R. 1, după lacuna inițială de ca. 10 semne, o hastă verticală, apoi un A sau un Λ, apoi grupul de litere copiat cu anevoință; la sfârșitul rindurilor, nimic limpede. — R. 2, la început lipsesc trei litere, după care cred a distinge MEI; la urmă, H sigur, apoi partea inferioară a lui N și bara orizontală a unui E, urmate de o lacună de ca. 10 semne. — R. 3, la început, I sigur; la sfârșit, din Φ nu se vede decât hasta verticală. — R. 4, la început, T bine păstrat, precedat de conturul vag al lui Υ; la sfârșit, după I, unghiul de sus al lui A, iar după lacună TOY sigur, urmat de ΕΠ mai puțin citeț. — R. 5, prima literă H, ultima Ω. — R. 6, din ΛΟΙΠΟ, abia extremitățile inferioare ale literelor; după lacună, TINO bine păstrat. — R. 7, la urmă, după KA, lacună de două semne, apoi THNE ușor de recunoscut. — R. 8, la început, Υ bine păstrat; la sfârșit, după ΔΗΜΟ, lacună, apoi ΧΑΡΙ încă vizibil. — R. 9, ΑΥΤΩ fără *iota* final; din ultimul cuvânt se distinge anevoie ΕΥ Ν, dar repetate verificări mă fac să consider această citire sigură. — R. 10, la început, I neîndoios; după ΠΟΣΙΕΡΟΜΕΝΟΙΣ, loc pentru două sau trei litere. — R. 11, prima literă Ρ; la sfârșitul rîndului, T încă vizibil. — R. 12, înainte de KAI, ruptură; după ΕΠΑΙΝΕΣΑΙ, loc pentru 10—12 litere, unde nu disting nimic. — R. 13, la început și la sfârșit, rupturi de lungimi anevoie de apreciat; ultima literă, sigur K. — R. 14, rare litere, copiate cu anevoință.

Traducere:

«...Întrucît... șederea printre noi, ca și felul de comportare, i-au fost frumoase și rînduite și cuviincioase, vrednice de profesiunea pe care o exercită și de cetățile noastre respective, iar pentru viitor făgăduiește să facă tot ce-i va sta în putință pentru a fi de folos poporului; pentru ca, la rîndu-i, poporul să se arate recunoscător și să nu lipsească a da mulțumită bărbaților bine intenționați, plini de rîvnă față de el și devotați în așa măsură... Sfatul și Poporul să găsească cu cale să fie lăudat..., fiul lui...; să i se acorde — lui și urmașilor lui — calitatea de *proxen*, cetățenia, egalitatea fiscală, dreptul de a intra și ieși din port... »

După o deprindere foarte răspîdită în epoca elenistică, fragmentul de decret onorific răsplătește servicii aduse obștii histriene cu distincții și privilegii înfîlțite în mod obișnuit în inscripțiile cu acest conținut. Nici numele, nici locul de baștină al titularului decretului nu ni s-au păstrat, dar unele particularități ale formulării, în special r. 13—14, nu lasă îndoială asupra faptului că e vorba de un grec dintr-o cetate colonială sau metropolitană, care meritase recunoștința histrienilor în timpul unei șederi prelungite în cetatea dobrogeană. Din acest punct de vedere, rîndurile 2—5 ale textului sînt de comparat cu *Syll.* ³ 682, 6—7: τὰν τε ἀναστροφὰν καὶ τὰν ἐπιδαμίαν ἐποιήσαντο ἀξίως; 697 k, 4—5: ἐποιήσαντο τὰν τε ἐπιδαμίαν καὶ ἀναστροφὰν εὐσχήμονα καὶ ἀξίαν τοῦ τε Θεοῦ καὶ ὑμῶν κτλ.; 703, 9—12: ἔτι δὲ καὶ τὰν ἐνδαμίαν καὶ ἀναστροφὰν... ἐποιήσαντο ἀξίως αὐσώτων τε καὶ τὰς ἰδίας πατρίδος... Aluzia la profesiunea (ἐπιτήδευμα) pe care necunoscutul ar fi exercitat-o cu vrednicie permite să se înțeleagă că e vorba de un « liber profesionist » — medic, dascăl sau arhitect —, asemenea celor pomeniți nominal în inscripții de caracter asemănător publicate, unele, în trecut (AEM, XI, 1887, p. 66, nr. 141 = *Syll.* ³ 707; Cf. *Contribuții la istoria veche a României*, p. 113—122), altele mai de curînd: D. M. Pippidi, în SCIV, V, 1954, p. 549—555; Em. Popescu, *ibid.*, VII, 1956, p. 347 urm.

7. Muz. Histria, inv. nr. 305. Fragment dintr-o stelă de marmură ruptă sus, la stînga și jos, descoperită nu se știe în ce condiții, nici unde, între 1928 și 1941. Dimensiuni: $30 \times 26,5 \times 11$ cm. Înălțimea literelor: 12—14 mm (B puțin mai mare: 15 mm). Suprafața scrisă fiind uzată de o îndelungată frecare, textul e anevoie de citit: mai bine păstrat de-a lungul marginii drepte, cu totul șters la stînga și jos. După scris, din sec. II î.e.n.: A cu bara frîntă, Σ cu brațe paralele, Π și Ν cu hastele încă inegale. În condițiile desperate în care piatra ne-a ajuns, nu poate fi vorba de certitudine (pl. IV, nr. 7).

	-----AN
	-----TONBI
	-----ΛΟΜΕ
	-----KATON
5	-----ΔΙΑΓΩΝΟ
	-----ΟΔΩΡΟΣ
	-----ΕΚΑΙ ΝΟΥΜΗ
	-----ΥΛΑΣ v ΔΕΔ
	-----ΤΟΝ ΑΙΣΧΡΙ
10	-----ΜΟΝ ΚΑΙ ΕΥ
	-----ΚΑΙ ΔΕ ΑΥ
	-----ΡΟΥ Π
	-----ΛΟΤΟ
	-----ΤΟΝ ΔΗ
15	-----ΟΤΟ
	-----ΟΥΛΟ

R. 1, hastă înclinată spre stînga, apoi un vag N. —R. 8, după ΥΛΑΣ nu pare să fi fost gravată vreo literă; între cei doi Δ, E probabil. —R. 9, N destul de șters; poate K?

Starea desperată în care ne-a ajuns fragmentul face cu neputință orice încercare de reconstituire. Tot ce se poate spune despre el, în aceste condiții, e că după toate probabilitățile face parte dintr-un decret, fără a îndrăzni să facem precizări cu privire la cuprinsul lui. Din rarele cuvinte susceptibile de întregire, unele au un înțeles vag, cum ar fi în r. 2: τὸν βί[ον]; în r. 4: [ἐ]κατόν? în r. 6: numele teofor [Δι]όδωρος, sau [Ἀπολλ]όδωρος sau [Διονυσ]όδωρος; în r. 14: τὸν δῆ[μον]. Mai caracteristic e grupul de litere din r. 5, susceptibil a fi citit: δι' ἄγωνο[θεσίας], în care caz am avea aci o aluzie la atribuțiile demnitarului însărcinat cu organizarea și conducerea concursurilor, așa-numitul *agonothet*. Agone fiind amintite și în alte documente histriene din epoca elenistică (*Histria I*, p. 476, nr. 1, r. 10; cf. Pârvan, *Dacia*., p. 92), menționarea agonothetului sau, mai precis, a agonotheresiei în inscripția noastră, n-ar avea nimic surprinzător.

Ceva mai sigură mi se pare identificarea în r. 8 a termenului [φ]υλάς (de la φυλαί, «triburi»). Existența în Histria elenistică a acestor subdiviziuni ale corpului cetățenesc fiindu-ne cunoscută din două texte publicate cu mai multe zeci de ani în urmă (*Syll.* ³, 708, r. 23; *Istros*, I, 1934, p. 123), presupunerea că fragmentul nostru ar prezenta o legătură cu ele apare plauzibilă. Într-un fel sau altul, titularul decretului s-ar fi învrednicit de recunoștința triburilor, care i-au acordat unele din distincțiile obișnuite în asemenea împrejurări. Cuvîntul trunchiat de la sfîr-

șitul r. 8 ar trebui atunci citit: δεδ[όχθαι] și aceasta ne-ar îngădui să afirmăm că lacuna inițială a r. 9 a trebuit să cuprindă așa-numita « formulă de rezoluție »: δεδ[όχθαι ταῖς φυλαῖς] sau: δεδ[όχθαι τῶι δήμῳ]. Nu trebuie scăpat totuși din vedere că toată această speculație are un caracter conjectural și că o încercare de a merge mai departe pe această cale ar putea deveni repede arbitrară.

DÉCRETS HELLÉNISTIQUES D'ISTROS

RÉSUMÉ

Sauf le document classé ci-dessus comme n° 5, qu'on reprend ici pour en donner une édition améliorée, en même temps qu'une version roumaine du commentaire publié pour la première fois en français, les textes édités dans les pages qui précèdent sont inédits — découverts au cours des dernières campagnes de fouilles. Il s'agit dans tous les cas de décrets honorifiques datant des IIIe et IIe siècles av. notre ère, malheureusement très fragmentaires. Avec quelques dizaines d'autres inscriptions de teneurs variées, ils étaient destinés à paraître dans le tome III de la série intitulée *Histria. Monografie arheologică*, mais, cette publication ayant été différée, on a jugé préférable d'assurer leur impression dans un périodique, afin de hâter le moment où ils seraient portés à la connaissance des spécialistes et soumis à leur discussion.

1. Décret en l'honneur d'un certain Dionysios, originaire d'une ville dont le nom ne nous a pas été conservé. Le fragment fait partie du dispositif, qui ressemble de tout point à ceux des autres décrets histriens du IIIe siècle. Quelle qu'ait été au vrai la patrie de l'inconnu, le texte vient s'ajouter aux autres documents concernant les relations extérieures d'Istros à un moment qui précède de peu la crise où cette cité allait être plongée dès la fin du IIIe siècle et qui — avec de courtes éclaircies — allait durer jusqu'à la conquête romaine.

2. Toujours du IIIe siècle, le fragment d'un décret en l'honneur d'un Histrien ayant rendu à ses compatriotes le service de faciliter l'approvisionnement de la cité en blé. Les fouilles des dernières années nous ayant livré de nombreux documents concernant l'institution de la σιτωνία à Istros (cf. ci-dessous n° 5), notre décret, bien que fortement mutilé, confirme ce que nous savions déjà de la crise alimentaire sévissant périodiquement dans les cités de la mer Noire aux derniers siècles avant notre ère.

3. Autre fragment d'une décision de l'Assemblée en l'honneur d'un inconnu, récompensé pour des services dont on ignore la nature par l'octroi de distinctions qui reviennent dans tous les décrets honorifiques de l'époque hellénistique. La seule particularité digne d'être relevée dans ce document, c'est la manière insolite dont se succèdent les dernières clauses du dispositif: normalement les lignes 1—5 devraient y figurer après les lignes 7—12 et l'on pourrait penser à une erreur dans l'agencement des fragments A et B, si l'examen de la photographie ne montrait clairement que — si erreur il y a — elle est imputable au *rogator*, qui dans ce cas semble s'être éloigné du formulaire habituel.

4. Décret honorifique de la fin du IIIe ou du début du IIe siècle, trop mutilé pour pouvoir être restitué fût-ce à titre hypothétique. Ce qu'il en ressort, c'est qu'il s'agit d'un évergète s'étant illustré par toute une série de libéralités: prêt

consenti à la cité d'une somme de 500 statères d'or (lignes 3—4), contribution à l'érection d'un monument dont la nature nous échappe (lignes 5—6), subvention accordée au gymnase pour l'achat de l'huile nécessaire aux exercices (ligne 8). Des autres indications du fragment, on retiendra la mention à la ligne 9 de la dignité d'ἄρχων, que l'inconnu semble avoir exercé on ne sait trop dans quelles conditions.

5. Décret du IIe siècle en l'honneur d'un évergète honoré par ses compatriotes de la prêtrise à vie des Dieux de Samothrace. Publié pour la première fois dans la revue *Dacia*, n.s., V, 1961, p. 305 ss. avec un commentaire français assez développé, le texte a pu bénéficier depuis de plusieurs corrections importantes dues à Jeanne et à Louis Robert, qui sont signalées dans les notes critiques et qu'on ne répétera pas à cette place (il s'agit notamment des lignes 8—10, 21—22, 31—32). Une autre correction, proposée par M-me Thérèse Oziol, de l'Institut d'Épigraphie de Lyon, bien que très attrayante, ne me paraît pas devoir être retenue, parce qu'elle s'adapte mal à la lacune finale de la ligne 11. A la place du patronyme [Ἰ]στροῦ (peu sûr, je dois en convenir) et des mots qui suivent, M-me Oziol voudrait lire simplement Στρουθίωνος, ce qui réduirait la longueur de cette ligne seule à 28 lettres, tandis que toutes les autres comptent de 33 à 38 lettres. Et il y encore une lacune d'au moins trois lettres au début de la ligne 12, où je reconnais maintenant un Σ que j'ai eu le tort de négliger dans la première édition ! Tout compte fait, pour combler les deux lacunes je préfère m'en tenir à ma précédente lecture, en la modifiant toutefois légèrement: Θεῶν [Μεγάλων ἱερέω]ς, au lieu de [ἱερέα], ce qui signifie qu'avant Dionysios, son père — quel qu'il ait été en réalité son nom — avait déjà exercé cette prêtrise des Dieux de Samothrace qu'en récompense des mérites de notre évergète l'Assemblée allait déclarer *publique* et *héréditaire* (sur l'acception exacte de cette clause, lire maintenant les observations de J. et L. Robert, *RÉG*, LXXVI, 1963, p. 156). Pour le contenu du décret dans l'ensemble, on voudra bien se reporter au commentaire de la première édition, auquel il y a peu de chose à ajouter.

6. Décret fragmentaire en l'honneur d'un étranger venu s'établir à Istros pour y exercer une profession peut-être « libérale », comme certains architectes et médecins dont le souvenir est parvenu jusqu'à nous (*Syll.* 3 707; *SCIV*, V, 1954, p. 549—555; *SCIV*, VII, 1956, p. 347).

7. Encore un décret fragmentaire (le plus mutilé de la série), dont l'état désespéré décourage toute tentative de restitution. A peine ose-t-on relever à la ligne 5 une possible allusion à l'agônothésie et, à la ligne 8, le mot φυλαί (au datif). S'agirait-il dans ce cas aussi d'un décret des tribus, comme celui publié par Lambrino en 1934? La chose n'est pas impossible, mais il serait téméraire de l'affirmer.